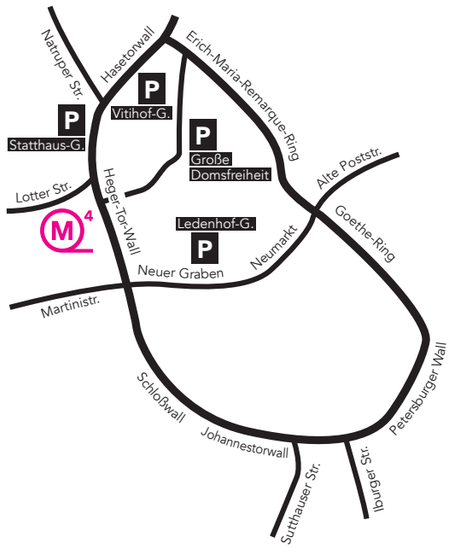

OPENINGSTIJDEN

dinsdag – vrijdag:
11 – 18 uur
zaterdag en zondag/vakantie:
10 – 18 uur
1e do. in de maand
11 – 20 uur

Bezoek van schoolklassen volgens afspraak

Rondleidingen begeleidend programma

Meer informatie over rondleidingen voor schoolklassen, workshop-programma's en excursies is verkrijgbaar bij Ralf Langer van de 'Museumspädagogischen Dienst' (pedagogische dienst van het museum) onder het nummer +49 541 323-2064

Toegangsprijzen

Volwassenen: 5€
U18: Vrije entree
Gereduceerd tarief: 3€
Groepen (vanaf 12 personen): p. p. 4€

Museumsquartier Osnabrück
Lotter Straße 2
49078 Osnabrück
www.museumsquartier-osnabrueck.de
tel. +49 541 323-2207 / 323-2237

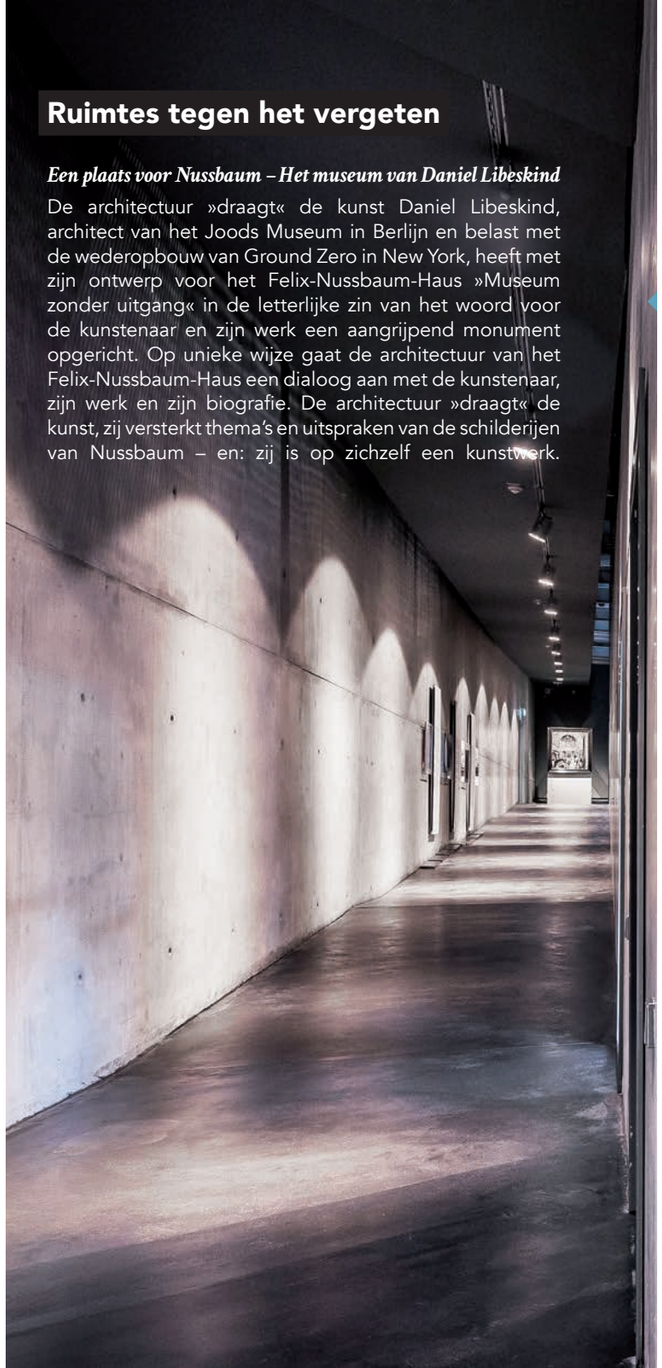

Ruimtes tegen het vergeten

Een plaats voor Nussbaum – Het museum van Daniel Libeskind

De architectuur »draagt« de kunst Daniel Libeskind, architect van het Joods Museum in Berlijn en belast met de wederopbouw van Ground Zero in New York, heeft met zijn ontwerp voor het Felix-Nussbaum-Haus »Museum zonder uitgang« in de letterlijke zin van het woord voor de kunstenaar en zijn werk een aangrijpend monument opgericht. Op unieke wijze gaat de architectuur van het Felix-Nussbaum-Haus een dialoog aan met de kunstenaar, zijn werk en zijn biografie. De architectuur »draagt« de kunst, zij versterkt thema's en uitspraken van de schilderijen van Nussbaum – en: zij is op zichzelf een kunstwerk.

Meer dan een visuele ervaring

Libeskind »vergt« heel veel van de bezoeker: schuine, hoekig op elkaar geplaatste muren, schuine raamspleten, schots en scheef in de ruimte staande scheidingswanden, spitsvormige nissen, openingen in de vloeren tussen de etages die alleen maar bedekt worden door roosters – bijna lichamelijk bekruipt iedere bezoeker hier een gevoel van desoriëntatie en uitzichtloosheid. Kunst blijft hier geen zuiver visuele ervaring, maar is ook subtiel op andere niveaus aanwezig.

Architectuur met een boodschap

Het Felix-Nussbaum-Haus vertelt in zijn architectuur, het gebruik van de materialen en de opstelling van de gebouwsegmenten veel over het leven en het lot van Nussbaum: Het museum bestaat uit de smalle, hoge Nussbaum-gang, het hoofdgebouw en de zogenaamde Nussbaum-brug. De drie segmenten zijn in hun kleurstelling en materiaal duidelijk verschillend: De Nussbaum-gang is een langgerekte betonnen ruimte, zonder ramen. Het hoofdgebouw is afgewerkt met Duits eikenhout, terwijl de Nussbaum-brug bekleed werd met zinken platen. De steeds kouder wordende materialen symboliseren de weg van het noodlot van Felix Nussbaum. Ook de opstelling van de afzonderlijke vleugels, die gebaseerd zijn op een lijnensysteem van verschillende plaatsen op de levensweg van Nussbaum, bevat boodschappen: Het hoofdgebouw is op de Alte Synagogenstraße gericht. Hier stond de synagoge die in 1938 in de Reichspogromnacht volledig werd verwoest. De Nussbaumgang, als symbool voor de weg in ballingschap, is direct op de Villa Schlikker georiënteerd en wijst daarmee op de plaats waar de NSDAP van 1933 tot 1945 zijn gezag uitvoerde.

Naar aanleiding van het door hem ontworpen Imperial War Museum North in Manchester schrijft Libeskind in 2002 in een artikel voor »The New Statesman«:

> *»Architectuur is communicatieve kunst. Maar al te vaak wordt architectuur echter als nietszeggend beschouwd. Gebouwen worden gezien als vrij ter beschikking staande gebruiksvoorwerpen, met als enig doel om te verdwijnen achter het gebruik dat van hen gemaakt wordt. […] Ik ben vastbesloten om af te komen van dit al te zeer vereenvoudigde standpunt over de traditie van de architectuur.«*

Reeds in 1998 is Libeskind in Osnabrück hierin geslaagd: met het Felix-Nussbaum-Haus dat als eerste gebouw van deze architect werd voltooid.

OSNABRÜCK
DIE | FRIEDENSSTADT

MUSEUMSQUARTIER OSNABRÜCK

Kunst.
Geschichte.
Gesellschaft.
Frieden.

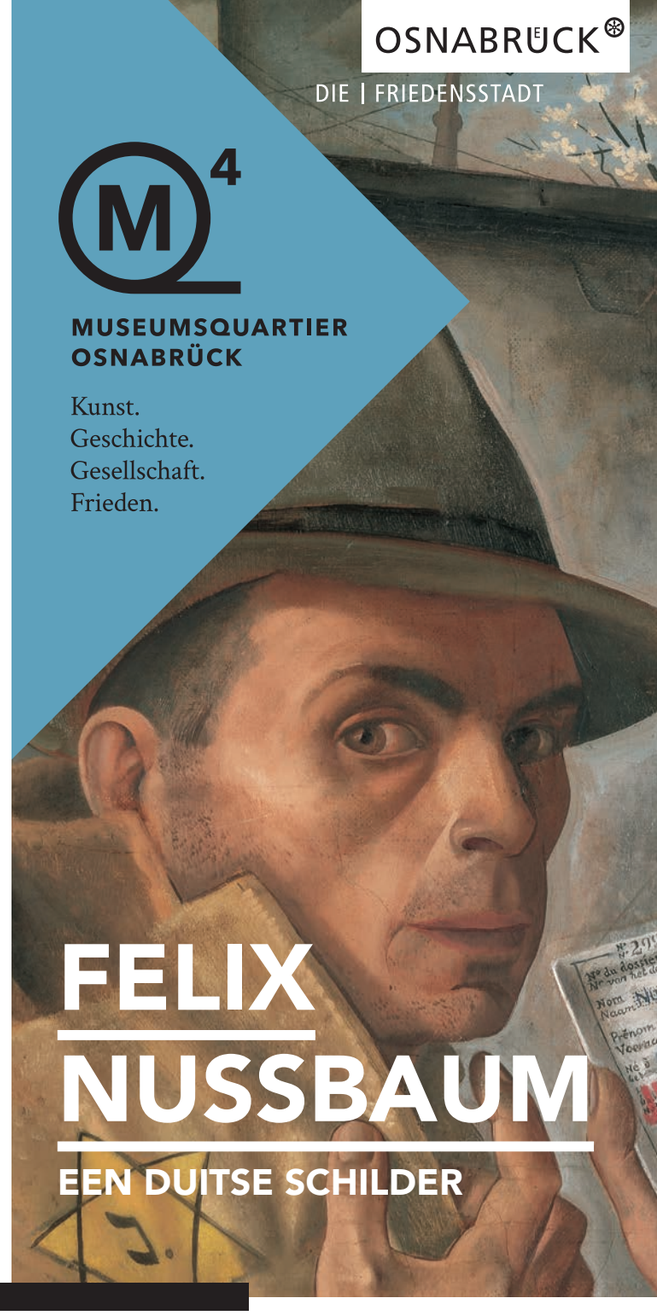

FELIX NUSSBAUM

EEN DUITSE SCHILDER

NEDERLANDSE

Van Osnabrück naar Berlijn

Osnabrück, Schloßstraße 11 – Berlijn, kunstwereld

Nussbaum wordt in 1904 geboren in Osnabrück en groeit daar in een beschermde omgeving op. Zijn vader, een welgestelde koopman, muzikaal begaafd, liefhebber van toneel en kunst, stimuleert de belangstelling van zijn zoon voor de schilderkunst. Gesprekken over kunst krijgen veel ruimte in huize Nussbaum. Vader is vooral een groot bewonderaar van Vincent van Gogh. Als Felix Nussbaum in 1922 Osnabrück verlaat, gaat hij eerst naar Hamburg en daarna naar Berlijn om schilderkunst te studeren. Hier behaalt Nussbaum zijn eerste successen: Hij krijgt de Rome-prijs uitgereikt en wint een felbegeerde studiebeurs voor de Villa Massimo in Rome. Er staat hem klaarblijkelijk een grote carrière te wachten.

Emancipatie als schilder

In zijn Berlijnse tijd neemt Nussbaum voor de eerste keer als kunstenaar een duidelijk standpunt in, hij zet zich bewust af tegen de kunstopvattingen van de academische »vaders«. Nussbaum is nauwelijks onder de indruk van het al lang gevestigde avantgardisme. In plaats daarvan beweegt hij zich aanvankelijk in de buurt van zijn voorbeelden Van Gogh en Henri Rousseau en houdt hij zich bezig met de Pittura metafisica. Daarop gebaseerd ontwikkelt Nussbaum zijn eigen naïef-nieuwzakelijke stijl, waarbij de toepassing van symbolen en allegorische motieven een bijzondere rol speelt. Hij begint met zijn schilderijen »een beeld te scheppen« van zijn eigen emotionele, innerlijke werkelijkheid.

***Groepsportret**, 1930, Felix-Nussbaum-Haus Osnabrück, Schenking weduwe Dr. Wassermann, Tel Aviv*

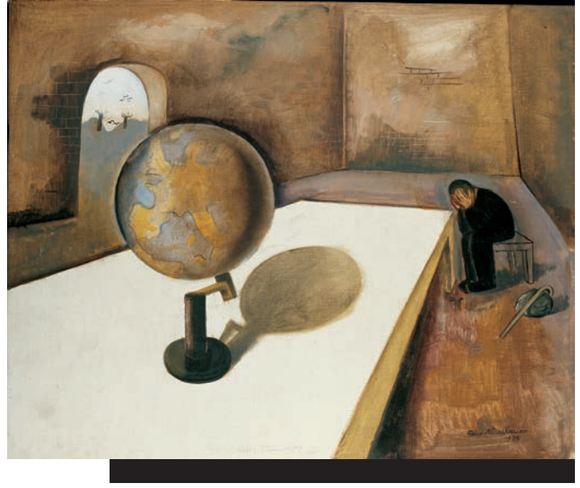

***De vluchteling (Europese visie)**, 1939*
Felix-Nussbaum-Haus Osnabrück, Bruikleen Irmgard Schlenke

Onzekerheid, vlucht, ballingschap

Geroofd perspectief

In 1932 verlaat Nussbaum Berlijn om in Italië te gaan studeren met zijn studiebeurs. Hij zal nooit meer een voet op Duitse bodem zetten: nadat hij in mei 1933 uit de Villa Massimo wordt gezet, emigreert hij in 1935 via Zwitserland en Frankrijk naar België. Hij heeft nog steeds een toeristenvisum en wordt officieel erkend als vluchteling. In België heeft Nussbaum echter geen werk- en geen vaste verblijfsvergunning. Deze dingen zijn voor de vervolgde kunstenaar in vrijwillige ballingschap een zware last in het dagelijks leven. In 1937 verhuist hij uiteindelijk naar Brussel, waar hij een woning vindt in de Rue Archimède 22. Het begin van de oorlog in 1939 brengt ook ingrijpende veranderingen voor de vluchtelingen met zich mee. De heerschappij van de nationaal-socialisten dreigt zich over heel Europa te verspreiden. Het bange vermoeden dat hij ook in België niet langer veilig zal zijn, inspireert Nussbaum tot het schilderij 'De Vluchteling'.

Gevangenschap

Direct na het begin van de oorlog en de bezetting van België door de Duitse troepen wordt Nussbaum van mei tot augustus 1940 geïnterneerd in het Zuid-Franse Saint-Cyprien. Hij slaagt erin om te ontsnappen en keert illegaal terug naar België en leeft daar geïsoleerd en onder voortdurend gevaar op een onderduikadres. De jaren in België worden in toenemende mate bepaald door wanhoop en eenzaamheid.

Kunst als levensruimte

Een Duitse schilder

Felix Nussbaum is hoofdzakelijk als schilder van het joodse lot, zijn werk als »joodse kunst« aanwezig. Deze benaderingswijze schiet echter tekort en belicht zijn werk slechts eenzijdig: de artistieke waarde van de schilderijen van Nussbaum wordt daarbij uit het oog verloren. Nussbaum is een Duitse schilder, als jood wordt hij gediffameerd. Dit blijkt duidelijk uit zijn beroemde schilderij »Zelfportret met jodenpas« uit 1943. Hier gaat het niet in de eerste plaats om een belijdenis van het Jodendom, maar om het besef van zijn objectieve situatie. Nussbaum zelf beschouwde zich als kunstenaar.

***Triomf van de dood**, 1944, Felix-Nussbaum-Haus Osnabrück, Bruikleen der Niedersächsischen Sparkassenstiftung*

Een artistieke »dialoog«

In zijn »Zelfportret aan de schildersezel« uit 1943 laat hij dat bijzonder duidelijk zien. Hij schildert dit kort voor zijn dood. Nussbaum presenteert zich in zijn zelfportret als schilder, die alle attitudes en sluiers heeft afgelegd: koel, zelfbewust en ontspannen. Ondanks zijn diepe melancholie is hij zeker van zichzelf en hoopt op de onsterflijkheid van zijn schilderijen. Het grote aantal zelfportretten dat Nussbaum schilderde maakt duidelijk hoe onontbeerlijk de zelfbewuste blik op zijn kunstenaar-zijn was voor de bepaling van zijn eigen plaats in de wereld. In de »dialoog« met zijn spiegelbeeld legt Nussbaum verantwoording af over zichzelf – en confronteert de kijker met een ongeveinsde blik in zijn innerlijk.

***Zelfportret aan de schildersezel**, 1943, Felix-Nussbaum-Haus Osnabrück, Bruikleen Niedersächsische Sparkassenstiftung*

Concentratiekamp, een onderduikadres, vernietiging

Doodsangst en uiteindelijke zekerheid

In de laatste jaren van zijn leven maakt de aanvankelijke angst voor de dood langzaam maar zeker plaats voor de zekerheid dat hij zal sterven. Hij weet dat hij de dood niet kan ontlopen, maar hij blijft zich onophoudelijk »verzetten« met zijn schilderijen. De meest indrukwekkende werken van Nussbaum ontstaan als hij de onvermijdelijke weg naar de catastrofe voor ogen heeft. Een weg die niet alleen voor hem in Auschwitz eindigt.

Schilderen als bevrijding

In »Triomf van de dood« slaagt de schilder Nussbaum erin zich door middel van een artistieke »bevrijdingsactie« te verlossen van angst en berusting: »Triomf van de dood« is het laatste bekende werk van Nussbaum. In dit schilderij beschrijft de 39-jarige Nussbaum het einde van de beschaving als vroeg-moderne danse macabre. De wereld is ontvolkt en ligt in puin, maar ze geeft niet op – de dodendans gaat door, verlossing is niet in zicht. Alleen de schilderkunst brengt troost. Hierin kan de mens zich staande houden, ondanks alle verschrikkingen. Nussbaum tracht in zijn schilderkunst het onbegrijpelijke een gestalte te geven en dus een menselijke, en daarmee verbonden draaglijke, dimensie.